

Pensioenaanspraken- statistiek: Geld van nu voor later

Verklaring van tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
**	= nader voorlopig cijfer
x	= geheim
–	= nihil
–	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2008–2009	= 2008 tot en met 2009
2008/2009	= het gemiddelde over de jaren 2008 tot en met 2009
2008/'09	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2008 en eindigend in 2009
2006/'07–2008/'09	= oogstjaar, boekjaar enz., 2006/'07 tot en met 2008/'09

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312
2492 JP Den Haag

Prepress

Centraal Bureau voor de Statistiek – Grafimedia

Omslag

TelDesign, Rotterdam

Inlichtingen

Tel. (088) 570 70 70
Fax (070) 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl
Fax (045) 570 62 68

Internet

www.cbs.nl

Prijs: € 17,20 (excl. verzendkosten)
ISBN: 978-90-357-2119-7

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2010.
Verveelvoudiging is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
Dankwoord.....	4
Inleiding	5
Bronnen	7
Internationale vergelijking	8
AOW	10
Arbeidsgerelateerd pensioen	12
Vervangingspercentages	13
Derde pijler	15
Vermogen	16
Huishoudens.....	18
Verdieners.....	19
Vermogen van huishoudens	22
De pijlers van het pensioenstelsel	23
Conclusie	25
Tenslotte	26
Informatie voor de gebruiker.....	27
Publicatielijst.....	28
Noten	29
Auteurs	31

Dankwoord

Het CBS heeft als missie het samenstellen en publiceren van onbetwiste, samenhangende, actuele statistische informatie die relevant is voor praktijk, beleid en wetenschap. Vanuit dit vertrekpunt hecht het CBS zeer aan haar relaties. De projectgroep Vergrijzing heeft zich de afgelopen jaren dan ook dankbaar laten voeden door de ideeën van deskundigen uit 'het veld', die kritisch meegedacht hebben over de te ontwikkelen statistiek.

Voorliggend artikel is geschreven bij gelegenheid van de afsluitende bijeenkomst van de Klankbordgroep Pensioenaansprakenstatistiek van het CBS in november 2010. De klankbordgroep is medio 2008 opgericht om de ontwikkeling van de pensioenaansprakenstatistiek te begeleiden. Aan de Klankbordgroep namen deel:

- Rob Alessie, Universiteit Groningen;
- Stephanie Broeder, Centrum voor Verzekeringsstatistiek van het Verbond van Verzekeraars;
- Rob Euwals, Centraal Planbureau;
- Jaco Groenewoud, Ministerie van Financiën;
- Berend Groot, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid;
- Rachied El Hashanoui (vervanger van Herman Lurken), APG Pensioenbeheer;
- Jan Jacob van Houte, Pensioenfonds Zorg en Welzijn;
- Henk Klein Teeselink, De Nederlandse Bank;
- Fieke van der Lecq, Erasmus School of Economics;
- Adrie Moons, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid;
- Margreet de Nie, Shell Pensioenbureau Nederland;
- Marjolein Quené, Sociale Verzekeringsbank;
- Jan van Rijckevorsel, Universiteit van Amsterdam, Faculteit Economie en Bedrijfskunde;
- Emilie Schols, v.o.f. Schols & de Lange;
- Tomas Wijffels (vervanger van Renske Biezeveld), Vereniging van Bedrijfstakingpensioenfondsen.

De klankbordgroep is vier maal bijeengekomen, daarnaast is drie keer advies uitgebracht na schriftelijke raadpleging. Het CBS dankt de leden voor hun bijdrage en hun inzet.

Inleiding

Pensioen is een actueel onderwerp. Een toenemende groep gepensioneerden aan de ene kant en tegenvallende beleggingsresultaten aan de andere kant maakten het noodzakelijk het Nederlandse pensioensysteem opnieuw te beoordelen.

Het aantal personen ouder dan 65 neemt snel toe, zeker in vergelijking met het aantal personen jonger dan 65. De verhouding tussen het aantal 65-plussers ten opzichte van het aantal 20 tot 65-jarigen was in 1950, rond de invoering van de AOW, 1 op 6. Op dit moment is de verhouding tussen gepensioneerden en werkenden 1 op 3. Volgens de bevolkingsprognose zal deze verhouding tot 2040 oplopen tot bijna 1 op 2¹⁾. Ruim vier miljoen mensen zijn dan voor hun inkomen grotendeels afhankelijk van een pensioen.

De grootte van de groep 65-plussers speelt met name een rol bij de AOW. Deze uitkering wordt immers opgebracht door iedereen die belasting betaalt en jonger is dan 65 jaar. Dat de groep 65-plussers zo groot is komt omdat we steeds langer leven. De verwachting is dat dit alleen maar verder toeneemt. Dat is natuurlijk goed nieuws voor ons allemaal, behalve dan wat betreft de betaalbaarheid van de pensioenen. Ook in de werkgerelateerde pensioenen betekent langer leven een economisch risico. Tot nu toe hebben pensioenfondsen dit langlevensrisico op kunnen vangen met de opbrengst uit beleggingen. Wat de toekomst zal brengen weten we niet, maar feit is dat de twee economische recessies die we in deze eeuw al gekend hebben, zorgden voor een daling van de dekkingsgraden. Naar verwachting zullen de financiële gevolgen van het langer leven, zowel voor de AOW als het werkgerelateerd pensioen op een andere manier opgevangen moeten worden. Op dit moment ligt er een pensioenakkoord van de sociale partners dat uitgaat van een pensioenleeftijd van 66 jaar²⁾, en heeft een verhoging van de pensioenleeftijd weerslag gevonden in het regeerakkoord.

De afgelopen periode zijn op het gebied van werkgerelateerd pensioen drie belangrijke rapporten verschenen over de houdbaarheid van het Nederlandse pensioenstelsel. Beginnend met de commissie Don³⁾ die zich heeft gebogen over de parameters die de fondsen hanteren in diverse berekeningen zoals de technische voorziening en de dekkende premies. Opvallend aan dit advies was de verdeeldheid binnen de commissie. De commissieleden waren het eens over het belang van realistische parameters, maar waren verdeeld over het gebruik van historische rendementen voor de bepaling van toekomstige aandelenrendementen. Vervolgens heeft de commissie Frijns⁴⁾ zich gebogen over het beleggingsbeleid en risicobeheer. Deze commissie concludeerde ondermeer dat er structureel te weinig aandacht is van de fondsen voor risicobeheer en dat de specifieke kenmerken van pensioenfondsen onvoldoende worden vertaald in het beleggingsbeleid. Tenslotte heeft de commissie Goudswaard⁵⁾ advies uitgebracht over de toekomst van het huidige pensioenstelsel. De commissie stelt dat er keuzes moeten worden gemaakt om te zorgen voor een toekomstbestendig stelsel van aanvullende pensioenen.

In 2005 is het speerpunt geïntegreerde informatievoorziening vergrijzing opgestart bij het CBS. Binnen dit speerpunt is gewerkt aan de pensioenaansprakenstatistiek. Deze statistiek geeft inzicht in de opgebouwde en te bereiken pensioenrechten van de niet-gepensioneerden in de verschillende pijlers. Deze gegevens moeten het mogelijk maken om het functioneren van het pensioensysteem te analyseren en tevens de mogelijkheid bieden om op tijd eventuele risicogroepen te identificeren. Na een aantal jaar ligt er nu een statistiek die in productie is genomen en jaarlijks kan worden gemaakt. De pensioenaansprakenstatistiek probeert een zo volledig mogelijk beeld van de verschillende pensioenpijlers te geven.

Dit rapport geeft een overzicht van de pensioenaansprakenstatistiek. Daarbij zal vooral worden gekeken vanuit de inkomenskant naar de pensioenaanspraken. Natuurlijk worden veel resultaten besproken, maar ook de achterliggende methodologie komt aan bod. Dit rapport biedt voor potentiële gebruikers van de statistiek met een achtergrond in de pensioenwereld een overzicht en een voorbeeld van de mogelijkheden. Maar er is ook geprobeerd om het pensioenstelsel inzichtelijk te maken voor de niet-ingewijden.

De resultaten die in dit rapport worden getoond zijn te reproduceren met de microgegevens die via het Centrum voor Beleidsstatistiek ter beschikking worden gesteld. Ze zijn in deze

hoedanigheid niet terug te vinden op StatLine, de online databank van het CBS. Daarnaast moet rekening gehouden worden met het feit dat een aantal gepresenteerde cijfers voorlopig zijn, hierdoor kan een kleine afwijking ontstaan als de definitieve cijfers beschikbaar komen.

Bronnen

Per pensioenpijler wordt hier kort aangegeven welke bronnen zijn gebruikt om de pensioenaansprakenstatistiek te maken. Verderop in dit rapport wordt uitgelegd hoe de gegevens van de verschillende pijlers zijn berekend.

In de eerste pijler, de AOW, worden gegevens van de Sociale Verzekeringsbank (SVB) gebruikt over iedereen van 15 tot 65 jaar die in Nederland woont op 1 januari van het verslagjaar. Het bestand bevat het aantal verzekerde jaren. Het CBS voegt hier aan toe hoeveel jaren een persoon verzekerd had kunnen zijn voor de AOW, als hij vanaf 15 jaar altijd in Nederland had gewoond. Voor de berekening van de cijfers voor de eerste pijler wordt ook de hoogte van de AOW-uitkering gebruikt, zoals gepubliceerd op de website van de SVB⁶⁾.

Voor de tweede pijler, het arbeidsgerelateerd pensioen, wordt van een aantal pensioenfondsen en -verzekeraars een behoorlijke hoeveelheid gegevens uitgevraagd over alle deelnemers jonger dan 65 jaar. Deze steekproef omvat meer dan 70 procent van de pensioenaanspraken. De bestanden bevatten actieve pensioenopbouwers, slapers en pensioenontvangers jonger dan 65 jaar. Een andere bron voor de tweede pijler zijn gegevens van De Nederlandse Bank (DNB) over de totale technische voorziening en het aantal deelnemers per pensioenfonds of -verzekeraar. Tevens stelt DNB ook macrogegevens over de gehanteerde voltijsfranchise en het opbouwpercentage beschikbaar. Tenslotte worden de overlevingstafels⁷⁾ gebruikt die zijn vastgesteld voor de waardeoverdracht van pensioenrechten, deze tafels beschrijven voor een fictieve populatie per leeftijd het aantal overlevenden.

Met behulp van een enquête via het Verbond van Verzekeraars worden gegevens over derde pijler producten, zoals lijfrentes, verzameld. Daarnaast is ook bekend wat mensen hebben opgegeven bij de belastingdienst als aftrekpost voor lijfrentes. Het CBS werkt aan een goede methode om op basis van deze informatie een betrouwbare jaarlijkse statistiek te maken.

De pensioenaansprakenstatistiek omvat ook het vermogen. Informatie over het vermogen komt van de belastingdienst en omvat dus alleen het opgegeven vermogen, waardoor er rekening moet worden gehouden met de belastingvrije voet. Dit vermogen is per huishouden beschikbaar en zit ook in de personenstatistiek.

Tenslotte zijn er voor het maken van de pensioenaansprakenstatistiek gegevens nodig over de demografische en sociaaleconomische kenmerken van personen en gegevens over de huishoudens waartoe ze behoren. Deze gegevens zijn op het CBS beschikbaar in het Sociaal Statistisch Bestand (SSB). In dit bestand komen alle personen voor die in Nederland staan ingeschreven in de gemeentelijke basisadministratie en in sommige gevallen ook personen die buiten die populatie vallen, doordat ze bijvoorbeeld in Nederland werken, maar hier niet wonen. Omdat alle gegevens zijn geanonimiseerd en voorzien van een intern identificatienummer is het mogelijk om al deze verschillende bronnen aan elkaar te koppelen.

Een belangrijke doelstelling van het CBS is administratieve lastenverlichting. Momenteel wordt geprobeerd om met behulp van wetgeving de weg vrij te maken om data te verzamelen die beschikbaar komt voor het pensioenregister. Dit maakt het wellicht in de toekomst overbodig voor pensioenfondsen en -verzekeraars een aparte enquête in te vullen, terwijl voor het CBS voldoende informatie beschikbaar blijft om de pensioenaansprakenstatistiek te kunnen maken.

Internationale vergelijking

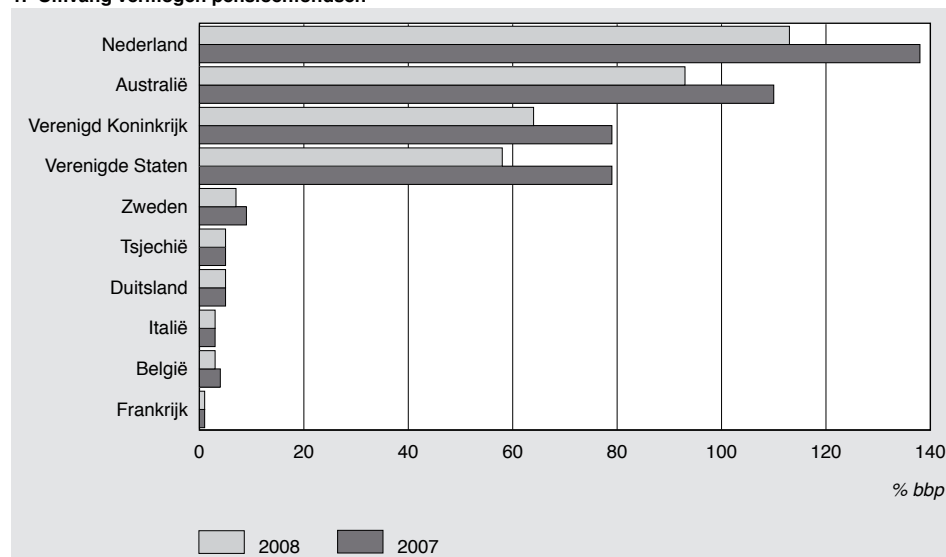
Voordat we de pensioenaanspraken in Nederland bespreken, plaatsen we ze in een internationale context. Ook bij onze Europese buurlanden is sprake van een ouder wordende bevolking en daarmee toenemende druk op de pensioenstelsels.

Zoals gezegd kent Nederland een behoorlijk hoge levensverwachting. Met betrekking tot de levensverwachting bij geboorte, worden alleen de mannen in Cyprus, Zweden en Italië gemiddeld ouder. Het Europese gemiddelde ligt 2,5 jaar onder de verwachting van 77,7 jaar van Nederlandse mannen. De Nederlandse vrouwen worden naar verwachting bij geboorte 82,0 jaar oud. Ze staan daarmee op nummer 12 van de Europese ranglijst. In 1996 stonden Nederlandse vrouwen nog op de zesde plaats van deze ranglijst. Toch worden zij gemiddeld een half jaar ouder dan het Europese gemiddelde⁸⁾.

In alle Europese landen wordt de bevolking steeds ouder en in veel Europese landen neemt het aantal sterfgevallen af⁹⁾. Bovendien hebben de meeste landen te kampen met lage geboortecijfers¹⁰⁾. Tussen 2000 en 2009 groeide de bevolking van de meeste Europese landen nog wel, maar dit kwam voornamelijk door migratie. Het migratiesaldo voor Europa was vier keer zo hoog als de natuurlijke aanwas. In de Europese landen neemt de vergrijzing dan ook toe. Dit kan worden bepaald aan de hand van de grijze druk, die de verhouding weergeeft tussen het aantal 65-plussers en de 20 tot 65-jarigen. In Duitsland bijvoorbeeld was in 2008 de grijze druk 30,3 procent en deze zal oplopen naar 54,7 procent in 2040. In Frankrijk loopt de druk in dezelfde periode op van 25,3 procent naar 44,0 procent. Het Europese gemiddelde lag op 25,4 procent in 2008, en loopt op naar 45,4 procent in 2040. Nederland lag in 2008 iets onder het gemiddelde (21,8 procent) en ligt er in 2040 waarschijnlijk iets boven (46,8 procent). Dit betekent dat de vergrijzing in Nederland relatief snel gaat. Daar moet echter wel bij worden vermeld dat in Nederland de top van de grijze druk wordt verwacht in 2038¹¹⁾ terwijl die voor de EU als geheel blijft stijgen tot 2050¹²⁾.

Om te begrijpen wat deze cijfers betekenen voor de pensioenen in de verschillende landen moeten de gegevens over de bevolkingsontwikkeling naast de verschillende pensioensystemen gelegd worden. Het voert te ver om hier de verschillende stelsels tot in detail te bespreken. Over het algemeen kan gezegd worden dat de meeste Europese pensioensystemen gekenmerkt worden door een groot deel staatspensioen op basis van een om-slagstelsel. Nederland is tamelijk uniek met het uitgebreide werkgerelateerde pensioen. Dit is te zien als we het vermogen van pensioenfondsen van verschillende landen bekijken in verhouding tot het bruto binnenlands product (BBP), zoals getoond in figuur 1. De figuur laat zien dat Nederland, zeker in verhouding tot andere Europese landen, een groot deel

1. Omvang vermogen pensioenfondsen

Bron: OESO, Olis database.

van het pensioen heeft opgebouwd in de tweede pijler. Concreet betekent dit dat voor een groot deel van het toekomstig inkomen gespaard is. Dit kan in de toekomst een positief effect hebben op de Nederlandse concurrentiepositie.

In de figuur zijn de percentages gegeven voor zowel 2007 als 2008, omdat de cijfers van 2008 relatief laag zijn als gevolg van de financiële crisis op dat moment. In Nederland hebben de pensioenfondsen in verhouding tot het BBP het meeste vermogen opgebouwd. Het Nederlandse stelsel wordt internationaal als goed bestempeld, in de Mercer Global Pensionindex¹³⁾ wordt het zelfs als beste beoordeeld van veertien onderzochte landen. Nederland krijgt een gemiddelde score van 78,3 uit 100. De minste punten haalde Nederland hierbij overigens uit het onderdeel 'houdbaarheid' (71,6 uit 100). Uit de figuur blijkt dat, na Nederland, in Australië, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten flink gespaard is voor het pensioen in de tweede pijler. In de Mercer Global Pensionindex scoorden zij respectievelijk 72,9, 63,7 en 57,3. Behalve het Verenigd Koninkrijk hebben andere Europese landen weinig gespaard. De Duitse pensioenfondsen bijvoorbeeld hebben een klein vermogen en het Duitse pensioensysteem scoort gemiddeld ook laag in de pensioenindex met 54,0.

De AOW is het staatspensioen, de eerste pijler van het pensioenstelsel. Iedereen die in Nederland woont (of heeft gewoond) heeft recht op AOW vanaf de pensioenleeftijd. Op dit moment krijgen in Nederland ruim 2,8 miljoen mensen een AOW-uitkering¹⁴. De AOW-uitkering is niet inkomensafhankelijk, voor iedereen geldt hetzelfde maximumbedrag. Wel is de uitkering afhankelijk van de persoonlijke situatie. Paren krijgen beide 50 procent van een volledige uitkering wanneer beiden ouder zijn dan 65, een alleenstaande krijgt 70 procent en een alleenstaande ouder met thuiswonende kinderen onder de 18 jaar krijgt 90 procent. Deze regel heeft als uitgangspunt de schaalvoordelen die paren hebben boven alleenstaanden. Uitkeringen aan AOW-gerechtigden die buiten Nederland wonen, zijn overigens gemaximeerd op 50 procent omdat de woonvorm lastiger is vast te stellen. Het maximale AOW-recht wordt vastgesteld aan de hand van het aantal jaar dat iemand in Nederland woont tussen 15 en 65 jaar¹⁵. Voor ieder jaar wordt dus twee procent opgebouwd. De hoogte van de volledige AOW was 17 552 euro op jaarbasis in 2008.

Dit betekent dat een alleenstaande ouder dan 65 jaar, die 10 jaar in het buitenland gewoond heeft, heeft 9 829 euro AOW ontvangen in 2008. Er mist 10 jaar in de opbouw, dus van de volledige uitkering kan hij/zij maximaal 80 procent krijgen. Van dit bedrag krijgt hij/zij gebaseerd op de huishoudsituatie 70 procent. Een gehuwd persoon, ouder dan 65 jaar, die altijd in Nederland heeft gewoond krijgt 50 procent van de volledige uitkering wat in 2008 uitkwam op 8 776 euro. Het is overigens mogelijk om bij te verzekeren voor periodes van wonen of werken in het buitenland.

De AOW-premies die werknemers betalen, brengen niet genoeg op om de AOW-uitkeringen te financieren. Naast de opbrengst uit premies wordt de AOW gefinancierd door de regeling Bijdrage in de Kosten van Kortingen (BIKK) en overige rijksbijdragen. De rijksbijdrage aan de AOW is in de afgelopen jaren behoorlijk toegenomen van 11 miljoen in 2002 tot 5,7 miljard in 2008. Rond 2040 zal de helft van de uitgaven aan de AOW worden gefinancierd door de BIKK. Om de piek in de AOW-uitgaven te financieren is in 1997 het Spaarfonds AOW in het leven geroepen. Het geld in het Spaarfonds wordt gebruikt om de staatsschuld te verkleinen en op die manier ook de rente over de staatsschuld te verkleinen. Deze minder te betalen rente wordt ook weer in het fonds gestopt. Er is vastgelegd hoeveel geld er jaarlijks in het fonds moet worden gestort. Het saldo op 31 december 2009 bedroeg 40,4 miljard euro. Vanaf 2020 mag er vanuit het Spaarfonds worden uitgekeerd, er moet daarbij wel in het oog worden gehouden dat het geen fonds is met geld, maar een aanspraak van de AOW-premiebetalers op de schatkist¹⁶.

Aangezien de AOW niet wordt opgebouwd als een aanspraak maar als een recht, worden deze rechten liquide gemaakt (omgerekend naar geld). Op deze manier kan een statistiek gemaakt worden waarin eerste en tweede pijler vergelijkbaar zijn. Hierbij gaat het niet alleen om de opgebouwde aanspraak, maar ook om de te bereiken aanspraak bij de pensioengerechtigde leeftijd. Beide aanspraken kunnen worden berekend op basis van drie verschillende modellen. Het eerste model houdt rekening met toekomstige ontwikkelingen, het tweede model gebruikt de ouderen van nu als leidraad voor de toekomstige ouderen en het derde model houdt geen rekening met toekomstige ontwikkelingen en maakt de berekening op basis van de huidige situatie. Voor beide aanspraken is hier voor de derde optie gekozen. De eerste reden hiervoor is dat de toekomstige ontwikkelingen lastig zijn in te schatten, omdat deze naast ontwikkelingen in de samenleving, bijvoorbeeld een toename van het aantal alleenstaanden¹⁷, ook rekening moet houden met toekomstige politieke ontwikkelingen. Te denken valt aan nieuw beleid rond immigratie of rond de Europese eenwording. Het is voor werknemers bijvoorbeeld makkelijker om in een ander Europees land te werken waardoor er in die jaren geen AOW-rechten worden opgebouwd. De tweede reden waarom er is gekozen om van de huidige situatie uit te gaan, is misschien nog wel belangrijker. In de modellen waarin schattingen worden gemaakt zitten aannames. De taak van het CBS is om basiscijfers te presenteren en daarmee handvatten te bieden aan beleidsmakers en planbureaus om aan het rekenen te slaan.

Voor de pensioenaansprakenstatistiek raamt het CBS een fictief te bereiken AOW-aanspraak die uitgaat van de huidige situatie. Dit geeft een toekomstbeeld uitgedrukt in het geld van nu. Daarom wordt de huidige AOW-uitkering gehanteerd, welke wordt bepaald

aan de hand van het bedrag dat een paar krijgt als beide partners 65 zijn inclusief het vakantiegeld en de eventuele stijging van de uitkering halverwege het jaar. Voor de opgebouwde aanspraken is de huidige situatie aangehouden als het bijvoorbeeld gaat om de bepaling van het huishoudtype. Dus een alleenstaande die altijd in Nederland heeft gewoond heeft in deze statistiek een hogere opgebouwde aanspraak dan iemand die deel uitmaakt van een paar. In de statistiek wordt geen rekening gehouden met nog thuiswonende kinderen, aangezien er alleen een hoger AOW-bedrag geldt bij alleenstaanden als de thuiswonende kinderen jonger zijn dan 18 jaar. Bij pensionering kan dit best het geval zijn, maar uiteindelijk verandert deze situatie altijd. Andere ontwikkelingen die effect kunnen hebben op de AOW, zoals scheiding en migratie, blijven voorspellingen en blijven dus buiten beschouwing.

Tabel 1
Maximale AOW-uitkering en gemiddeld te bereiken AOW-aanspraak van huishoudens naar huishoudtype en inkomen

		2005	2006	2007*	2008*
		<i>euro</i>			
Type huishouden	Inkomen				
Paar	Totaal inkomen	15 900	16 200	16 500	17 000
	minder dan 25 000	15 200	16 000	15 900	16 400
	25 000 tot 50 000	15 900	16 300	16 600	17 000
	50 000 tot 75 000	16 200	16 400	16 700	17 200
	meer dan 75 000	16 100	16 300	16 600	17 100
	Maximale AOW uitkering	16 291	16 477	17 026	17 552
Alleenstaande of eenouderhuishouden	Totaal inkomen	10 800	11 000	11 500	11 600
	minder dan 25 000	10 600	10 800	11 200	11 500
	25 000 tot 50 000	11 100	11 300	11 700	11 900
	50 000 tot 75 000	11 100	11 300	11 700	11 900
	meer dan 75 000	10 700	11 100	11 500	11 600
	Maximale AOW uitkering	11 403	11 534	11 918	12 286

Bron: Pensioenaansprakenstatistiek.

* Voorlopige cijfers.

In tabel 1 is voor paren en alleenstaanden de gemiddelde te bereiken AOW-aanspraak te zien en ter vergelijking de maximale AOW-uitkering voor dat jaar. Deze tabel laat duidelijk zien dat er weinig verschil is voor de verschillende inkomenscategorieën. Opvallend is wel dat paren met een inkomen van minder dan 25 000 euro per jaar de laagste aanspraken hebben. Dit komt waarschijnlijk doordat er in deze categorie relatief veel allochtone paren van de eerste generatie zijn die een aantal jaar AOW-opbouw missen¹⁸⁾. Dit scheelt ongeveer 1 100 euro ten opzichte van het maximale te bereiken bedrag. De verwachting is dat deze inkomensgroep ook in de andere pijlers relatief weinig opbouwt.

Voor alleenstaanden zijn de absolute verschillen kleiner, namelijk ongeveer 700 euro in 2008. Echter de verschillen liggen bij beide groepen rond 6 procent. De tabel laat verder zien dat de pensioenaanspraken in de eerste pijler stabiel stijgen. De maximale AOW-uitkering is in vier jaar gestegen met 7,7 procent. De te bereiken aanspraak voor die jaren is gestegen met 6,9 procent voor paren en 7,4 procent voor alleenstaanden of eenouderhuishoudens. Voor de laagste inkomensgroepen liggen deze percentages zelfs boven de stijging van de AOW-uitkering.

Arbeidsgerelateerd pensioen

Het arbeidsgerelateerd pensioen wordt opgebouwd door de werknemer samen met de werkgever. Dit is de tweede pijler van het pensioensysteem. Het opbouwen van pensioen is een onderdeel van de secundaire arbeidsvoorwaarden, veelal vastgelegd in de CAO's. In Nederland bouwt meer dan 90 procent van de werknemers¹⁹⁾ op deze manier een aanvullend pensioen op. Opbouw in de tweede pijler is op basis van een kapitaalgedekt stelsel, waarbij iedereen zijn eigen pensioen opbouwt. Er zijn verschillende manieren om pensioen op te bouwen, de meest voorkomende is de middelloonregeling. In 2010 had zelfs meer dan 90 procent van de deelnemers een middelloonregeling²⁰⁾. Omdat een kapitaalgedekt stelsel mede afhankelijk is van beleggingsresultaten moeten tegenvallende resultaten worden opgevangen door premiestijgingen. In de tweede pijler zijn de premies behoorlijk toegenomen. Gegevens uit de nationale rekeningen laten zien dat er in 1998 totaal 7,7 miljard euro is betaald aan bruto premies, dit is in 2008 al opgelopen tot 27,2 miljard euro²¹⁾. Dit zijn overigens werknemers- én werkgeverspremies.

Het CBS bepaalt de opgebouwde aanspraken in de tweede pijler aan de hand van de gegevens zoals geleverd door pensioenfondsen en -verzekeraars over hun deelnemers. Alle grote pensioenfondsen met minimaal 1000 actieve en/of gewezen deelnemers en een technische voorziening van ten minste 100 miljoen euro worden jaarlijks benaderd om gegevens te verstrekken aan het CBS. De geleverde gegevens vertegenwoordigen bijna 70 procent van de deelnemers. Daarnaast worden, via het Verbond van Verzekeraars, de pensioenverzekeraars benaderd en ook daarvan worden gegevens van ongeveer 70 procent van de deelnemers geleverd. De overige 30 procent wordt door het CBS bijgeraamd naar rato van de lonen.

Net als bij de AOW worden voor het arbeidsgerelateerde pensioen de te bereiken aanspraken berekend aan de hand van de huidige situatie. Het te bereiken pensioen is de som van de opgebouwde aanspraak en wat er nog kan worden opgebouwd tot 65. Hierbij is uitgegaan van een middelloonregeling. Ten eerste omdat dit de meest voorkomende regeling is, maar ook omdat andere regelingen daar op zijn gebaseerd, bijvoorbeeld de staffels voor de beschikbare premie regelingen²²⁾. Voor de berekening van het pensioen dat nog opgebouwd kan worden is een aantal gegevens nodig, te weten het loon, de franchise, de deeltijdfactor en het opbouwpercentage. Gegevens over het loon en de deeltijdfactor zijn bij het CBS beschikbaar en voor de franchise en het opbouwpercentage wordt jaarlijks het gemiddelde gebruikt zoals door de pensioenfondsen gehanteerd. Deze laatste gegevens worden door de pensioenfondsen en -verzekeraars aan DNB gerapporteerd, die daar weer een gemiddelde van berekent. Aan de hand van deze gegevens kan een te bereiken arbeidsgerelateerd pensioen worden berekend.

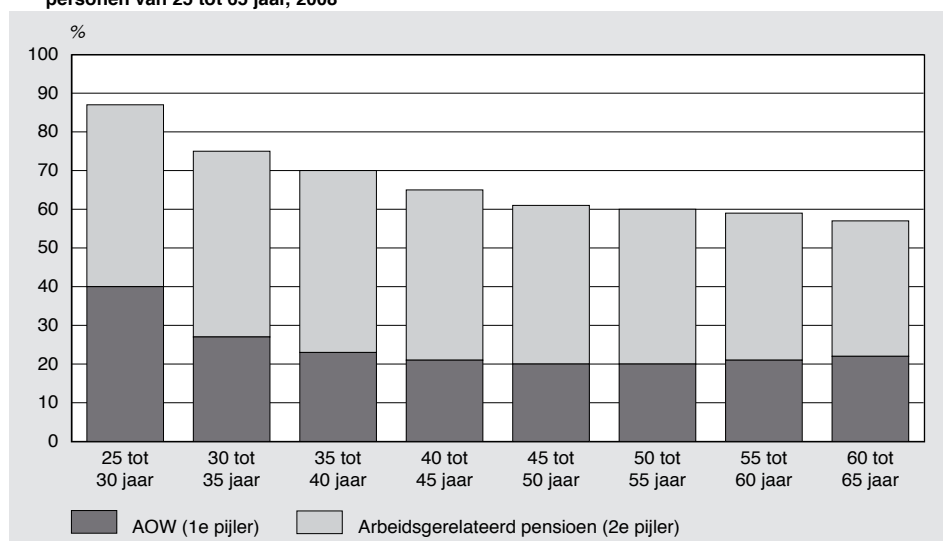
Voor de pensioenaansprakenstatistiek worden gegevens geleverd van pensioenaanspraken en van opgebouwd pensioenkapitaal voor deelnemers met een beschikbare premie-regeling. Met behulp van de rekenregels voor waardeoverdracht worden deze vormen van pensioenopbouw naar elkaar omgerekend, zodat ze optelbaar worden. Voor de rekenregels voor waardeoverdracht wordt een rekenrente gehanteerd die vanaf 2008 jaarlijks door DNB wordt vastgesteld. Voor 2008 is door DNB de rente vastgesteld op 4,926 procent, dit is gebaseerd op de rente voor looptijden van 25 jaar zoals die in de rentetermijnstructuur per 30 september van het voorgaande jaar is te vinden²³⁾.

Uit eerste analyses blijkt het effect van veranderingen in de rekenrente voor waardeoverdracht klein te zijn op de hoogte van de pensioenaanspraken, zowel voor de opgebouwde als de te bereiken aanspraken. Ook omdat het hier voorlopige cijfers betreft is in dit rapport gekozen om voor alle jaren de vaste rekenrente van vóór 2008 te hanteren (4 procent). Dit maakt de cijfers in de tijd goed vergelijkbaar. Deze keuze kan in de uiteindelijke publicatie van de pensioenaansprakenstatistiek nog veranderen.

Vervangingspercentages

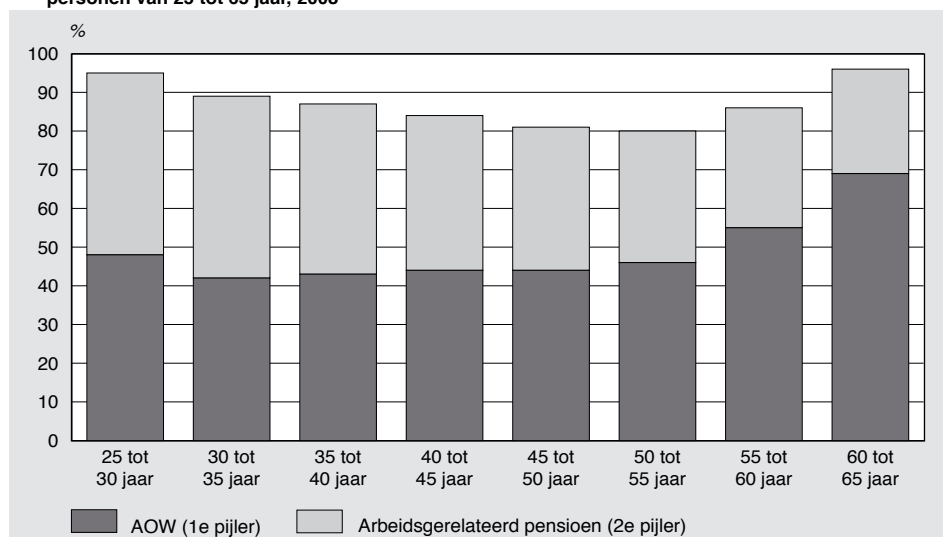
Als over pensioen wordt gesproken, komt een percentage van 70 procent regelmatig naar voren. Het gaat dan over het totaal van de AOW en het arbeidsgelateerd pensioen ten opzichte van het laatstverdiende pensioengevend loon. Dit percentage wordt gehanteerd om aan te geven wat een redelijk pensioen is²⁴. Omdat vanaf 65 jaar een ander belastingregime geldt, leidt dit tot ongeveer 90 procent van het oude nettoloon²⁵. Om een inschatting te maken van de waarde van het arbeidsgelateerde pensioen ten opzichte van het inkomen worden vervangingspercentages berekend. Dit gebeurt door het huidige inkomen uit loon, winst of uitkering af te zetten tegen een ongeïndexeerde te bereiken aanspraak, waarbij ook geen rekening is gehouden met carrièreontwikkelingen. Op deze manier wordt een indicatie gegeven van het geld van nu voor later. Het huidige loon is ook een goed referentiepunt om een inschatting te maken van de waarde van de aanspraak.

2a. Gemiddeld vervangingspercentage en verhouding eerste en tweede pijler van mannen naar leeftijd, personen van 25 tot 65 jaar, 2008

Bron: Pensioenaansprakenstatistiek.

2b. Gemiddeld vervangingspercentage en verhouding eerste en tweede pijler van vrouwen naar leeftijd, personen van 25 tot 65 jaar, 2008

Bron: Pensioenaansprakenstatistiek.

In de figuren is een vergelijking gemaakt tussen de te bereiken aanspraak vanuit de eerste en tweede pijler ten opzichte van het huidige inkomen uit loon, winst of uitkering. Aangezien de AOW inkomensafhankelijk is, is het interessant om te zien dat dit bedrag voor de één bijna inkomensvervangend is, terwijl voor anderen de AOW minimaal is, vergele-

ken met de aanspraken in de tweede pijler. Opvallend is ook dat voor mannen het totale vervangingspercentage daalt. Door de stijging van het inkomen daalt het AOW-aandeel tot ongeveer 20 procent. De daling van het totale percentage bij de oudere leeftijdscategorieën komt door het vroegtijdig stoppen met werken van mannen met een hoge pensioenopbouw. Opvallend is daarnaast dat voor vrouwen het aandeel in de eerste pijler toeneemt vanaf 55 jaar. Dit kan komen door de lagere arbeidsparticipatie van vrouwen vanaf die leeftijd. De arbeidsparticipatie van vrouwen van 25-50 jaar is 68 procent, voor vrouwen van 50-65 jaar is dat 35 procent²⁶⁾.

Voor personen van 15 tot 25 jaar is geen vervangingspercentage berekend. Voor deze groep is de carrière veelal nog niet begonnen en is het te bereiken pensioen, en dan voornamelijk de AOW, gemiddeld meer dan 100 procent van het huidige inkomen. Aangezien dit in feite alleen wat zegt over het lage inkomen op dit moment, is er voor gekozen om deze groepen niet weer te geven. In de figuur is wel zichtbaar dat voor de leeftijdscategorie van 25 tot 30 jaar de vervangingspercentages nog behoorlijk hoog zijn en voor het volgende leeftijdscohort zijn afgenomen en beginnen te stabiliseren.

Deze figuur maakt zichtbaar dat de AOW een behoorlijk deel van het inkomen na pensioenering vervangt. Voor vrouwen wordt zelfs het grootste deel van het inkomen vervangen door de AOW. Daaruit valt af te lezen dat de AOW nog altijd een belangrijke pijler is van het Nederlandse pensioenstelsel.

Figuur 2 maakt ook duidelijk dat het vervangingspercentage op zichzelf een onvolledig beeld schept. Het is van belang om te weten hoe hoog de uiteindelijke aanspraak is. Als het huidige inkomen laag is, dan is 70 procent daarvan ook laag. Een laag vervangingspercentage hoeft geen probleem te zijn voor hoge inkomens omdat het inkomen kan zijn gebruikt voor verdere aanvullingen in bijvoorbeeld de derde pijler of in het vermogen.

Derde pijler

De eerste pijler vertegenwoordigt ongeveer 50 procent van het Nederlandse pensioenstelsel, de tweede pijler 45 procent. De resterende 5 procent zit in de derde pijler²⁷⁾. Deze derde pensioenpijler is de meest losse pijler, niet alleen in de mogelijkheden tot opbouw, maar ook in de definiëring. Soms omvat de derde pijler alles buiten de eerste en de tweede pijler, dus ook het vermogen, soms is de definitie veel enger. Het CBS definieert in de pensioenaansprakenstatistiek een derde pijler product als een fiscaal gefaciliteerd individueel pensioenproduct dat resulteert in een jaarlijkse uitkering vanaf 65 voor ten minste vijf jaar. Het laatste deel van de definitie volgt eigenlijk automatisch al uit het eerste deel, want om fiscaal gefaciliteerd te worden, moet een lijfrente ingaan vanaf 65 jaar voor ten minste vijf jaar²⁸⁾. Deze lijfrentes kunnen worden gefinancierd door middel van premies of door middel van een koopsom. Daarmee komt een derde pijler product neer op een lijfrentepolis afgesloten bij een verzekeraar, of op banksparen voor pensioen. Ook geld dat wordt gespaard in de levensloopregeling kan hieronder vallen, maar dit wordt niet altijd aangewend om eerder te stoppen met werken²⁹⁾. Het CBS zoekt nog naar een manier om de aanspraken in de derde pijler te berekenen. Desondanks zullen we aan het eind van dit rapport resultaten tonen met betrekking tot de derde pijler.

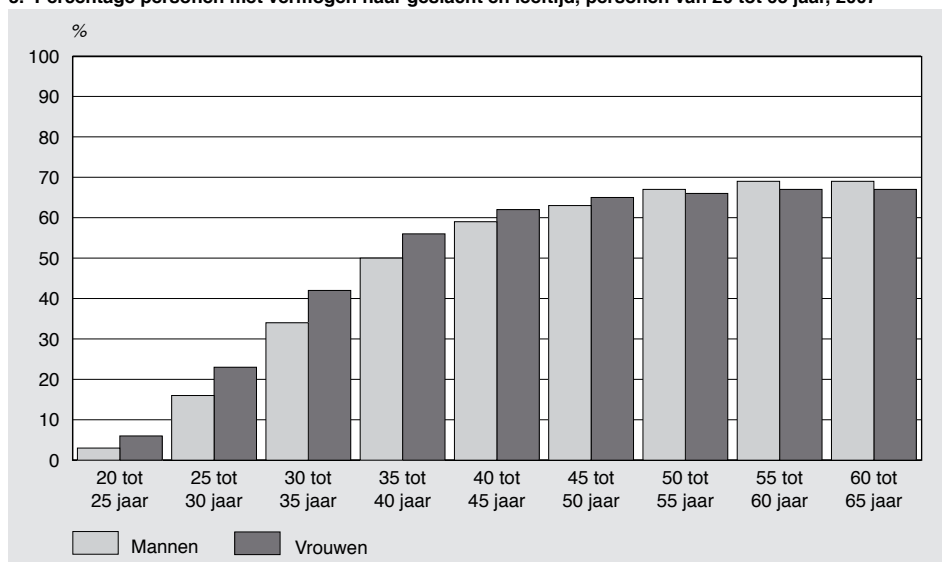
Vermogen

Naast de drie pijlers van het pensioenstelsel is het natuurlijk ook mogelijk om vermogen op te bouwen om de oude dag te financieren. Dit vermogen kan worden opgebouwd vanuit verschillende vermogenscomponenten. Voor de bepaling van de hoogte van het vermogen worden de bezittingen verminderd met de schulden. De schulden zijn onder te verdelen naar de hypotheekschuld eigen woning en overige schulden. Voor de bezittingen worden meer categorieën onderscheiden. Ten eerste het financiële vermogen, dit omvat bank- en spaartegoeden, aandelen en obligaties. Ten tweede het vermogen uit een eigen woning gebaseerd op de WOZ-waarde van de woning zoals vastgesteld door de gemeente. Ten derde het vermogen uit andere onroerende zaken, dit kan bijvoorbeeld een tweede woning zijn. Ten vierde het ondernemingsvermogen, wat het saldo is van de bezittingen en de schulden die aan een eigen bedrijf toebehoren. Tenslotte de overige bezittingen, deze bevatten onder andere de roerende zaken.

In de vermogensstatistiek van het CBS is per vermogensbestanddeel te vinden hoeveel huishoudens hierover beschikken en wat het gemiddelde bedrag is van de huishoudens die beschikken over een vermogen. Deze statistiek laat bijvoorbeeld zien dat vermogen uit een aanmerkelijk belang, dat wat valt onder box 2 van de inkomstenbelasting, gemiddeld het hoogste vermogen is. Het laat ook zien dat iets meer dan 1 procent van de huishoudens dit daadwerkelijk heeft. Het gemiddelde totale vermogen per huishouden is 181 duizend euro, de belangrijkste componenten zijn financieel vermogen en vermogen uit eigen woning³⁰).

De vermogensstatistiek beschrijft de hele populatie die vermogen heeft en beperkt zich niet tot de 15 tot 65 jarigen³¹), zoals de pensioenaansprakenstatistiek. Daarin wordt alleen onderscheid gemaakt naar personen en huishoudens die over vermogen beschikken en zij die niet over vermogen beschikken. Verder wordt alleen gekeken naar vermogen dat boven de belastingvrije voet van ongeveer 20.000 euro valt. Voor elke persoon is aan te geven of er vermogen is om op terug te vallen, mocht de uiteindelijke pensioenaanspraak tegenvallen of onvoldoende zijn.

3. Percentage personen met vermogen naar geslacht en leeftijd, personen van 20 tot 65 jaar, 2007

Bron: Pensioenaansprakenstatistiek.

Figuur 3 geeft een overzicht van hoeveel mensen vermogen hebben om op terug te vallen. Volgens verwachting stijgt met de leeftijd ook het aantal personen met vermogen. Het percentage loopt op tot bijna 70 procent. Ook wordt het voor mannen en vrouwen naarmate de leeftijd stijgt ongeveer een even grote groep die vermogen heeft om op terug te vallen. Interessant om te zien is dat vrouwen tot 50 jaar vaker vermogen hebben dan mannen. De oorzaak kan zijn dat het CBS het vermogen van een paar evenredig over de partners verdeelt. Aangezien vrouwen vaak de jongere partner zijn in een paar zullen zij

vaker vermogen hebben dan mannen van dezelfde leeftijd. In het vermogen wordt geen onderscheid gemaakt naar de liquiditeit van de verschillende componenten. Een huis bijvoorbeeld zal eerst moeten worden verkocht voor het geld oplevert.

Vermogen wordt hier niet aangemerkt als een pensioenpijler, omdat in tegenstelling tot de pensioenpijlers het doel van het vermogen niet duidelijk is. Het is mogelijk dat mensen hun vermogen aanwenden als extra inkomensvoorziening na pensionering, maar het kan ook al vóór pensionering worden gebruikt of zelfs helemaal niet worden gebruikt, maar worden gespaard voor de kinderen. Vermogen kan daarom worden omschreven als een mogelijke oudedagsvoorziening in plaats van als een pensioenvoorziening.

Huishoudens

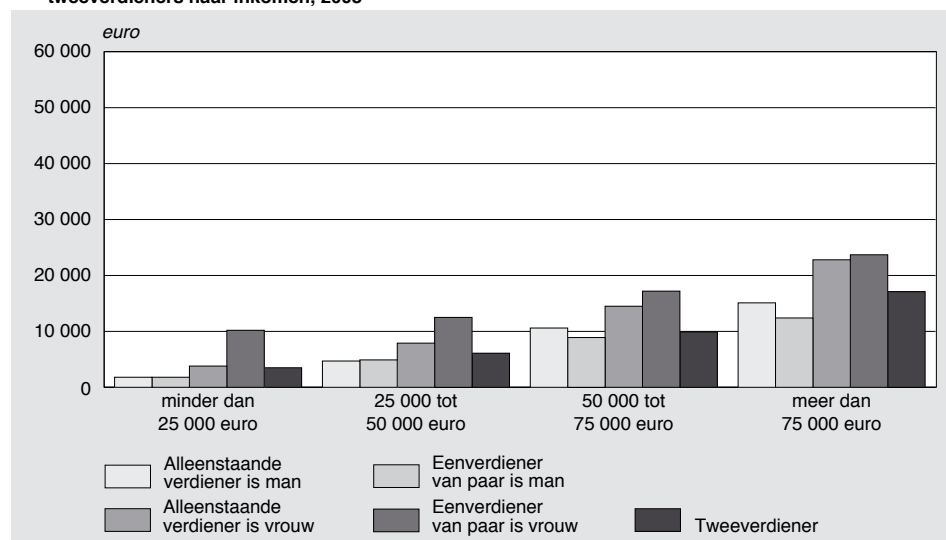
Het is lastig te bepalen of iemands financiële situatie na pensionering verandert zonder kennis te hebben over het huishouden waar die persoon toe behoort. Denk bijvoorbeeld aan iemand die nooit een betaalde baan heeft gehad en daardoor geen pensioen heeft opgebouwd. Deze persoon krijgt alleen een AOW-uitkering, maar deze gegevens maken op zichzelf niet duidelijk of deze persoon extra financiële middelen nodig heeft of er juist enorm op vooruit gaat. Informatie die hierbij van belang is, is het type huishouden waartoe deze persoon behoort en zijn plaats in het huishouden. Vergelijk een alleenstaande ouder met iemand die een partner heeft en geen kinderen. Natuurlijk hebben personen op individueel niveau te maken met de invloed van pensionering op hun inkomen, maar of ze meer of minder te besteden hebben, heeft te maken met het nieuwe huishoudinkomen. Daarom is het belangrijk om niet alleen de individuele (toekomstige) inkomens en pensioenaanspraken in beschouwing te nemen, maar ook die voor huishoudens. We zullen dus in dit rapport niet alleen aandacht schenken aan personen, maar ons ook richten op huishoudens.

Deze statistiek onderscheidt drie typen huishoudens, te weten alleenstaanden, paren met of zonder kinderen, en eenoudergezinnen. Institutionele en overige huishoudens worden niet meegenomen. De pensioenaanspraken zijn bepaald voor de zogeheten huishoudkern: in het geval van een alleenstaande is dit de alleenstaande zelf, in het geval van een paar met of zonder kinderen is dit het paar en in het geval van een eenouderhuishouden is het de alleenstaande ouder. Van nog thuiswonende kinderen is aan te nemen dat ze niet meer thuis wonen ten tijde van pensionering van de ouders, daarom worden ze buiten beschouwing gelaten. Alleenstaanden en eenoudergezinnen worden in hetzelfde huishoudtype ingedeeld. Aansluiting bij de pensioenaansprakenstatistiek van personen wordt gevonden door als referentieleeftijd van huishoudens de leeftijd van het jongste lid van de huishoudkern te gebruiken.³²⁾

Verdieners

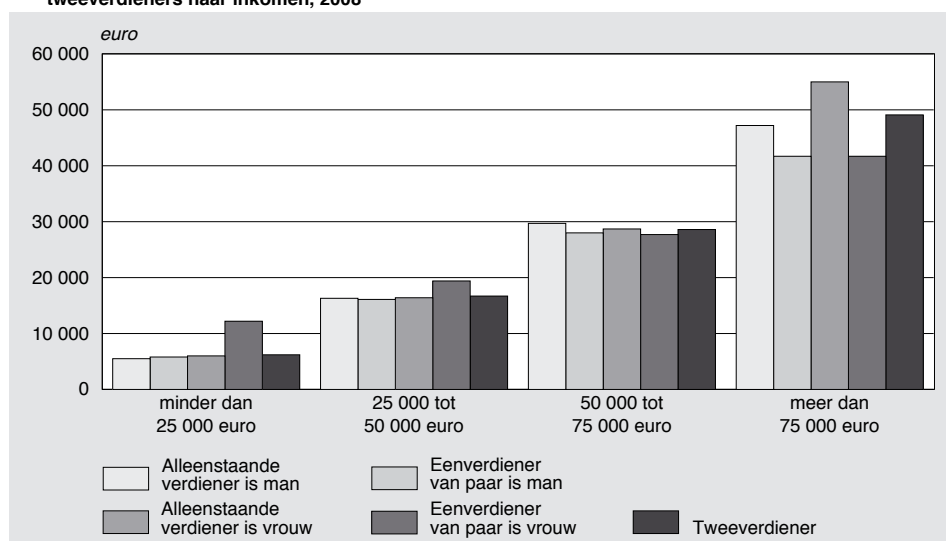
Aangezien het pensioen dat een huishouden opbouwt gerelateerd is aan het inkomen van het huishouden is het interessant om de pensioenaanspraken voor verschillende inkomensgroepen te bekijken. Hierbij is het ook nog relevant of dit inkomen vanuit één inkomen of vanuit twee inkomens wordt verdiend. Aangezien op een inkomen nog een franchise in mindering wordt gebracht, ter compensatie van de AOW, kan dit effect hebben op de pensioenaanspraken. Naast het inkomen kijken we daarom naar het aantal verdiemers in een huishouden. Een verdiener is iemand die als voornaamste inkomensbron inkomen uit arbeid of inkomen uit een onderneming heeft, kortom loon of winst. Op het moment dat iemand naast loon of winst ook een uitkering heeft, is de hoogte van dit bedrag van belang. Het is daarom ook mogelijk dat een huishouden geen verdiemers kent, maar toch inkomen heeft. Dit inkomen komt dan voornamelijk uit een uitkering en eventueel nog een kleinere inkomensbron uit loon of winst.

4.a Gemiddeld opgebouwd arbeidsgerelateerd pensioen van eenverdiemers naar geslacht en inkomen en tweeverdiemers naar inkomen, 2008

Bron: Pensioenaansprakenstatistiek.

4.b Gemiddeld te bereiken arbeidsgerelateerd pensioen van eenverdiemers naar geslacht en inkomen en tweeverdiemers naar inkomen, 2008

Bron: Pensioenaansprakenstatistiek.

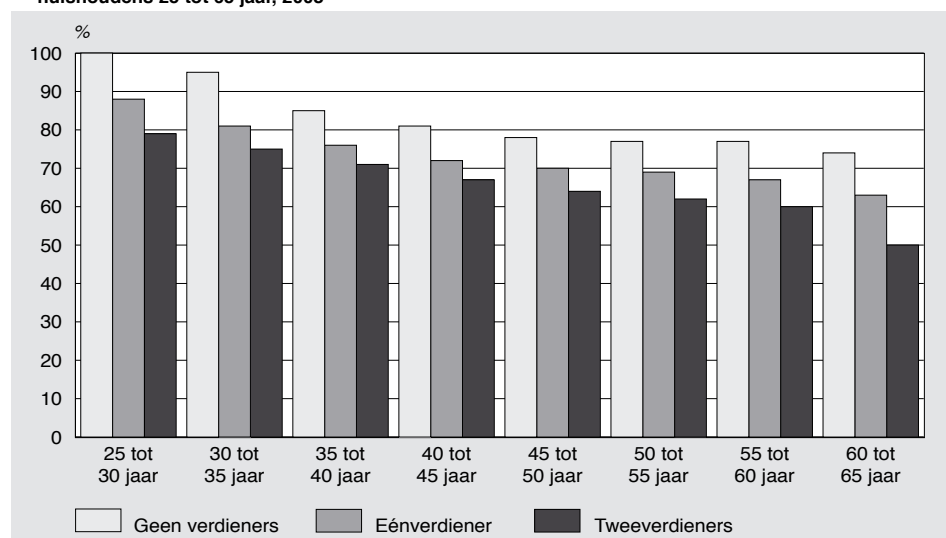
In figuur 4 wordt gekeken naar de éénverdiemers. Voor deze groep is een onderscheid gemaakt tussen paren of alleenstaanden en eenouderhuishoudens, daarnaast is gekeken naar het geslacht van de éénverdiener. Het eerste dat opvalt is het verschil tussen paren

en alleenstaanden. Dit kan komen doordat het paar niet altijd éénverdiener is geweest en de andere partner ook pensioenaanspraken kan hebben opgebouwd in het verleden. Ook valt op dat, als een vrouw de éénverdiener van een paar is, de opgebouwde aanspraken hoger zijn, dan wanneer het een man is. Het gaat hier om een heel specifieke groep, met name in de hoge inkomens is de groep ongeveer tien keer kleiner dan dezelfde groep mannen. Verder valt op dat een aantal verschillen in de opgebouwde aanspraken wegvalt als we kijken naar de te bereiken aanspraken. De aanspraken van verschillende groepen worden ongeveer gelijk. Alleen in de hoogste inkomensgroep blijven er behoorlijke verschillen, maar daar veranderen de verhoudingen tussen de groepen.

Eerder is al getoond dat in de laagste inkomensklasse de AOW behoorlijk lager lag dan de maximum uitkering. Figuur 4 laat zien dat voor deze groep ook weinig aanvulling is vanuit de tweede pijler. Dit komt overeen met eerdere bevindingen dat het voor de lage inkomens lastig is om tekorten aan te vullen³³⁾. Ook laat de figuur zien dat tweeverdieners niet veel meer, en in sommige gevallen zelfs minder, pensioen opbouwen dan de paren met één verdiener. Dit kan onder andere komen doordat er bij tweeverdieners geen sprake hoeft te zijn van twee volledige banen, terwijl er wel twee keer een franchise wordt ingehouden. Daarnaast kan meespelen dat, zoals eerder genoemd, de éénverdieners mogelijk niet altijd éénverdieners zijn geweest en andersom. Tot slot kan er ook nog sprake zijn van een leeftijdsverschil.

De geen verdieners en de tweeverdieners zijn ook belangrijke groepen. Om de verschillen tussen de groepen duidelijk te maken, kijken we naar de verhouding van de pensioenaanspraken ten opzichte van het inkomen. De vervangingspercentages voor huishoudens kunnen op dezelfde manier worden gemaakt als voor personen. Dus het volledige huidige inkomen uit loon, winst of uitkeringen van het huishouden wordt hierbij afgezet tegen de te bereiken pensioenaanspraken in de eerste en tweede pijler van het huishouden.

5. Gemiddeld vervangingspercentage van de eerste en tweede pijler naar leeftijd en aantal verdieners, huishoudens 25 tot 65 jaar, 2008

Bron: Pensioenaansprakenstatistiek.

In figuur 5 zijn de vervangingspercentages weergegeven naar leeftijd en aantal verdieners. Zoals eerder genoemd is de leeftijd van een paar vastgesteld op de leeftijd van de jongste partner. De figuur laat zien dat naarmate het aantal verdieners toeneemt het vervangingspercentage afneemt. Dit duidt er vooral op dat bij de geen- en éénverdieners over het algemeen minder inkomen moet worden vervangen. In Figuur 4 werd al duidelijk dat tweeverdieners relatief minder pensioen opbouwen dan paren met één verdiener, dit verschil blijft overeind als ook de alleenstaande éénverdieners erbij worden betrokken. Daarnaast valt op dat met de stijging van de leeftijd de vervangingspercentages dalen. Dit komt voor een deel door de methode die is gebruikt om de te bereiken pensioenaanspraken te schatten. Deze methode houdt namelijk geen rekening met toekomstige gaten in de pensioenopbouw, maar wel met gaten uit het verleden. Voor jongeren impliceert dit een pen-

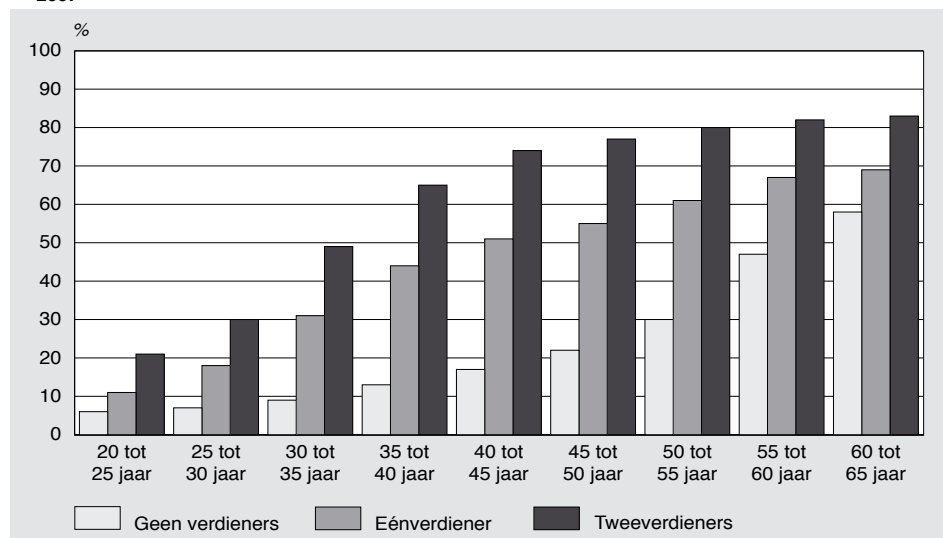
sioen dat volledig wordt opgebouwd, waardoor het pensioen ten opzichte van het inkomen relatief hoog is. Het te bereiken pensioen is dan ook betrouwbaarder naarmate de leeftijd stijgt.

De enorme daling voor tweeverdieners in de laatste leeftijdscategorie kan komen door vervroegd uittrede. In analyses op de pensioenaansprakenstatistiek is al gebleken dat met name de personen die een goed pensioen hebben eerder stoppen met werken³⁴, dit geldt vooral voor mannen. Wat overblijft zijn vooral mensen in de lagere inkomensgroepen. Ook speelt hierin mee dat alleen paren die allebei jonger dan 65 jaar zijn in de statistiek zijn opgenomen, personen met een partner van 65 jaar of ouder komen niet in de cijfers voor terwijl de oudere partner vaak meer pensioen heeft opgebouwd.

Vermogen van huishoudens

Voor het vermogen wordt, zoals eerder genoemd, niet gekeken naar de hoogte van het vermogen, maar naar de omvang van de groep die vermogen heeft. Voor paren is de vermogensgrens op 40.000 euro gelegd, conform de belastingvrije voet bij de belastingdienst. Het is ook logischer om naar het vermogen van een huishouden te kijken in plaats van het vermogen van de personen in het huishouden, aangezien voor de verdeling van dat vermogen aannames moeten worden gedaan over de toekenning van het vermogen naar de verschillende personen. Voor de personenstatistiek is gekozen voor de minst arbitraire keuze van 50 procent voor beide partners. Net als in het voorgaande hebben we gekeken naar het aantal verdieners in het huishouden en de leeftijd.

6. Percentage huishoudens met vermogen naar leeftijd en aantal verdieners, huishoudens 20 tot 65 jaar, 2007

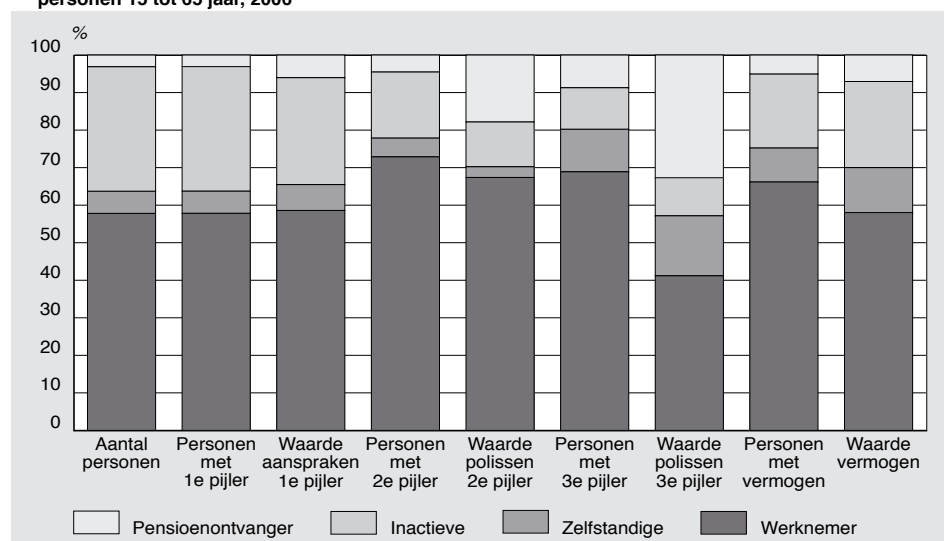
Bron: Pensioenaansprakenstatistiek.

Het interessante van figuur 6 in vergelijking met figuur 5 is dat de figuren een tegenovergesteld beeld laten zien. Dus ondanks dat tweeverdieners relatief weinig pensioen opbouwen, hebben ze de ruimte om vermogen op te bouwen als eventuele aanvulling op het pensioen. Voor de geen verdieners is er echter weinig ruimte in het budget om vermogen op te bouwen. Dat de geen verdieners in de oudere leeftijdscategorieën wel een behoorlijk vermogen hebben opgebouwd kan komen doordat ze eerder zijn gestopt met werken. Deze personen hebben vaak een hoge pensioenaanspraak en dus een hoog inkomen gehad, waardoor er geld was om vermogen mee op te bouwen. Voor de tweeverdieners is de grootste stijging van het vermogen rond de 30 jaar. Daarnaast speelt bij tweeverdieners dat er vaker sprake is van vermogen uit de eigen woning, omdat 74 procent van de paren en 37 procent van de alleenstaanden een koopwoning heeft³⁵). Zoals al genoemd, is de WOZ-waarde van de koopwoning, verminderd met de hypotheekschuld eigen woning, onderdeel van het vermogen.

De pijlers van het pensioenstelsel

Iedereen in Nederland bouwt pensioen op, maar de hoogte en de manier van opbouw verschilt per persoon of per huishouden. Daarom is het interessant om te kijken naar de verhoudingen tussen de verschillende pijlers. Hierbij is het van belang om te zien hoeveel personen vanuit een bepaalde pensioenvoorziening iets kunnen verwachten, en wat de waarde is van de opgebouwde aanspraken. Dit kan worden gedaan voor alle drie de pensioenpijlers en het vermogen. Om goed te kunnen vergelijken is naast het aandeel in de pensioenpijlers ook het aandeel in de bevolking van 15 tot 65 jaar weergegeven. Op die manier wordt al snel duidelijk of een bepaalde groep is onder- of oververtegenwoordigd in een bepaalde pensioenpijler. De groepen die hier worden bekeken zijn personen naar sociaaleconomische categorie. Er zijn vier sociaaleconomische categorieën op basis van de hoofdactiviteit, te weten werknemer, zelfstandige, inactieve of pensioenontvanger. Het gaat hierbij alleen om personen van 15 tot 65 jaar. De figuur geeft alleen verhoudingen weer, in aantallen en in geld. Dit zegt dus niets over de absolute omvang van de pijler of de groepssamenstelling.

7. Aandeel in de verschillende pensioenpijlers en het vermogen naar sociaaleconomische categorie, personen 15 tot 65 jaar, 2006

Bron: Pensioenaansprakenstatistiek.

In figuur 7 is een overzicht gegeven van alle pijlers. Het aantal personen per sociaaleconomische categorie dat pensioen opbouwt in de eerste pijler is bijna helemaal gelijk aan het aantal personen in Nederland tussen 15 en 65 jaar. Dit komt omdat de AOW een volksverzekering is waar iedereen die in Nederland woont recht op heeft. De bepaling van de waarde van de aanspraken is gemaakt op basis van de opgebouwde aanspraak. Dit is in de figuur anders dan de andere pijlers en het vermogen, maar dat komt omdat er voor de AOW geen vermogen wordt opgebouwd. Wat in deze cijfers opvalt is dat er relatief hoge aanspraken zijn opgebouwd door de pensioenontvangers. Deze groep is ouder dan de andere groepen en naarmate de leeftijd stijgt, stijgen de opgebouwde aanspraken. Daarnaast valt op dat bij inactieven weinig opbouw zit. Dit kan komen doordat er relatief veel eerstegeneratieallochtonen inactief zijn, die minder AOW hebben opgebouwd doordat ze veelal op latere leeftijd in Nederland zijn gekomen.

Voor de tweede pijler zijn personen weergegeven met arbeidsgelateerde pensioenopbouw. Iemand die bij verschillende pensioenfondsen aanspraken heeft wordt één keer geteld, anders wordt weergegeven wie vaak van baan is gewisseld en niet welke groep relatief vaak een tweede pijler pensioen hebben. Zoals verwacht zijn het met name werknemers die opbouw hebben in de tweede pijler. De werknemers vertegenwoordigen zo'n 70 procent in de tweede pijler, terwijl ze bijna 60 procent van de bevolking vormen. Relatief het grootste deel van de waarden van de tweede pijler zit bij de pensioenontvangers. Dit bevestigt wat al eerder werd genoemd, namelijk dat het vooral mensen zijn die behoorlijk wat hebben opgebouwd in de tweede pijler die eerder met pensioen gaan. Ook naar ver-

wachting hebben de zelfstandigen in de tweede pijler relatief weinig. Het aantal deelnemers is relatief al vrij klein, maar het aandeel in de totale waarde is nog kleiner.

Voor de derde pijler is opvallend dat werknemers hierin een belangrijk aandeel hebben. Ook hier is weer naar het aantal personen gekeken en niet naar het aantal polissen. Duidelijk is dat relatief veel zelfstandigen een derde pijler product hebben net als de pensioenontvangers. Als er daarnaast naar de waarde van de polissen wordt gekeken dan wordt duidelijk dat het geld uit de derde pijler vooral naar zelfstandigen en pensioenontvangers gaat. Zelfstandigen hebben het voordeel dat ze door de regels rond de Fiscale Oudedagsreserve (FOR) extra kunnen sparen in de derde pijler ten opzichte van werknemers. De grote hoeveelheid geld die hier bij pensioenontvangers zit, komt doordat deze groep ook mensen bevat die, speciaal om eerder te kunnen stoppen met werken, extra hebben gespaard in de derde pijler. Inactieven hebben relatief heel weinig in de derde pijler, dit komt waarschijnlijk doordat er voor inactieven weinig mogelijkheden zijn om te sparen in de derde pijler

Tenslotte kijken we naar het vermogen. Wat opvalt is dat inactieven het minst vaak vermogen hebben ten opzichte van de andere groepen. Daarnaast is opvallend dat de waarde van het vermogen voor de inactieven iets groter is, dus de inactieven die vermogen hebben, hebben meer dan de andere groepen. Dit geldt in mindere mate voor de zelfstandigen en de pensioenontvangers. Voor de zelfstandigen zit dit onder andere in het ondernemingsvermogen dat ze hebben opgebouwd. Werknemers daarentegen hebben wel relatief vaak vermogen, maar de hoogte daarvan ligt gemiddeld lager.

Conclusie

In dit rapport zijn de onderdelen van de pensioenaansprakenstatistiek uitgelicht. Pensioenen zal de komende jaren een belangrijk maatschappelijk onderwerp blijven. De pensioenaansprakenstatistiek biedt informatie die helpt om de juiste discussies te voeren. De resultaten in dit paper laten zien dat er veel verschillende aspecten zitten aan pensioen. Zo wordt op termijn zowel een collectief als een individueel opgebouwd pensioen onderdeel van het huishoudinkomen. Het is dan ook belangrijk om ons niet blind te staren op individuele aanspraken, maar om te kijken naar het volledige pensioenbeeld. Daarnaast is het belangrijk om zowel naar het vervangingspercentage te kijken als naar de waarde van de aanspraak. Het rapport heeft laten zien dat bijvoorbeeld tweeverdieners relatief achterblijven met hun pensioen als we kijken naar het vervangingspercentage, maar we zien wel dat ze qua opbouw vergelijkbaar zijn met paren die één verdiener hebben. Tenslotte heeft dit rapport ook het belang van de verschillende pijlers getoond. De verschillende pensioenpijlers bedienen verschillende groepen mensen van een pensioen.

Tenslotte

De pensioenaansprakenstatistiek biedt meer mogelijkheden dan dit rapport beschrijft. De verschillende doorkijkjes die gemaakt kunnen worden met de statistiek kunnen hier onmogelijk allemaal behandeld worden. Om toch iets te laten zien van de breedte van de statistiek is ondertaande kerncijfertabel opgenomen.

Tabel 2
Kerncijfers van pensioenaanspraken voor personen en huishoudens, 2008*

	Aantal	AOW			Arbeidsgerelateerd pensioen			Vermogen
		Opgebouwde aanspraken	Te bereiken aanspraken	Vervangings- percentage	Opgebouwde aanspraken	Te bereiken aanspraken	Vervangings- percentage	
	<i>x 1 000</i>	<i>euro</i>		%	<i>euro</i>		%	
<i>Personen</i>								
Totaal	11 097	4 500	9 800	37	4 200	10 700	41	44
15 tot 20	1 011	500	12 200	1
20 tot 25	998	1 500	11 500	.	200	4 300	.	5
25 tot 30	993	2 300	10 200	43	900	11 100	47	17
30 tot 35	1 009	3 100	9 600	33	2 100	13 800	48	34
35 tot 40	1 237	3 900	9 300	30	3 300	14 300	46	49
40 tot 45	1 296	4 800	9 200	28	4 500	14 100	43	58
45 tot 50	1 272	5 700	9 200	27	5 800	13 500	40	62
50 tot 55	1 158	6 600	9 100	28	7 200	12 500	38	64
55 tot 60	1 082	7 600	9 100	30	8 200	11 000	36	66
60 tot 65	1 041	8 500	9 100	33	8 400	9 000	33	67
Mannen	5 592	4 500	9 900	28	6 000	14 600	42	43
Vrouwen	5 505	4 600	9 700	57	2 400	6 600	39	45
Allochtonen	2 322	3 300	9 300	44	2 500	7 600	37	24
Autochtonen	8 775	4 900	9 900	36	4 600	11 500	42	49
<i>Huishoudens</i>								
Totaal	5 577	8 100	14 900	31	8 000	19 900	41	49
Met kinderen	3 156	7 600	13 900	34	7 100	16 400	40	41
Zonder kinderen	2 421	8 700	16 000	28	9 200	24 400	42	58
Met scheidingshistorie	1 115	9 000	13 900	31	8 200	16 600	37	43
Zonder scheidingshistorie	4 462	7 800	15 100	31	7 900	20 700	42	50

Bron: Pensioenaansprakenstatistiek.

* Voorlopige cijfers.

Informatie voor de gebruiker

Het speerpunt Vergrijzing heeft voor praktijk, beleid en wetenschap een statistiek ontwikkeld die uit diverse producten bestaat. Op StatLine, de online database van het CBS, zijn vijf tabellen geplaatst. Deze tabellen bevatten cijfers over de opgebouwde en te bereiken aanspraken in de eerste en tweede pensioenpijler. Dit te bereiken pensioen wordt daarnaast ook weergegeven ten opzichte van het inkomen: de vervangingspercentages. Daarnaast wordt er aangegeven hoe groot de groep is die vermogen heeft om eventueel op terug te vallen. Deze onderwerpen worden weergegeven voor verschillende groepen, waarbij elke tabel een uniek kenmerk toont. Tevens is het mogelijk om de verschillende kenmerken te kruisen, zodat er op een behoorlijk hoog detailniveau kan worden gekeken. Van iedere groep wordt aangegeven hoeveel personen zich daarin bevinden.

De eerste groep van drie tabellen bevat informatie over personen. De kerncijfertabel geeft voor verschillende peilleeftijden de pensioenaanspraken weer. Deze zijn verder uit te splitsen naar geslacht, herkomst en burgerlijke staat. De sociaaldemografische tabel is de grootste tabel en onderscheidt zich door het hoge detailniveau van de kenmerken. Zo bevat de variabele 'herkomst' een aantal landen van herkomst. Hierin kan voor geslacht, leeftijd, generatie, herkomst en burgerlijke staat worden gekeken naar de pensioenaanspraken. De sociaaleconomische tabel richt zich op de sociaaleconomische categorie. Voor deze tabel is het ook mogelijk om uit te splitsen naar geslacht, leeftijd, herkomst en burgerlijke staat.

De overige twee tabellen bevatten informatie over huishoudens. De eerste tabel bevat alleenstaanden en ouders in een eenouderhuishouden, de tweede tabel bevat paren met en zonder thuiswonende kinderen. De twee tabellen hebben precies dezelfde kenmerken: type huishouden, leeftijd, herkomst, generatie en scheidingshistorie. Om de statistiek overzichtelijk te houden is er voor gekozen om de twee groepen apart te tonen.

Het CBS werkt steeds meer met registers en individuele gegevens. Deze informatie wordt uitgevraagd op burgerservicenummer en bij binnenkomst bij het CBS direct versleuteld en voorzien van een uniek, niet identificeerbaar nummer. Op basis van dit nummer kan informatie uit verschillende bronnen aan elkaar gekoppeld worden. Veel van deze informatie is integraal beschikbaar voor onderzoekers met een zogenaamde CCS-accreditatie via het Centrum voor Beleidsstatistiek (CvB) van het CBS. Hiervoor worden kosten in rekening gebracht, deze kunt u vinden op de website van het CBS.

Het rapport liet zien dat verschillende keuzes de uitkomsten van de statistiek kunnen beïnvloeden, daarom is het belangrijk dat onderzoekers zelf met de data aan de slag kunnen en hun eigen keuzes kunnen maken. Van de AOW is een bestand beschikbaar waarin het aantal verzekerde jaren van personen van 15 tot 65 jaar is opgenomen met het bijbehorende AOW-percentages. Over het arbeidsgerelateerd pensioen zijn twee bestanden beschikbaar. Het eerste bestand bevat alle waargenomen deelnemingen. Deze gegevens zijn gecontroleerd, maar zo min mogelijk bewerkt. Het tweede bestand bevat alle personen van 21 tot 65 jaar met de opgebouwde en de te bereiken aanspraak zoals gebruikt voor StatLine. Tenslotte is er een bestand beschikbaar over vermogens. In tegenstelling tot de bestanden over de AOW en arbeidsgerelateerde pensioenen is dit bestand op huishoudensniveau. Per huishouden is in dit bestand de hoogte van de verschillende vermogenscomponenten opgenomen.

Publicatielijst

Rond de pensioenaansprakenstatistiek zijn naast een vijftal tabellen en twee microbestanden per verslagjaar meerdere publicaties verschenen. Hier wordt per publicatie kort aangegeven waar deze is verschenen en wordt aangegeven waar de artikelen over gaan:

- *“Toekomstige pensioenarmoede in beeld”* in: Het Verzekerings Archief 3e kwartaal 2007 p. 42–45.
Onderzoek naar de witte vlekken op pensioengebied.
- *“Vier op de vijf laten melding pensioenverevening bij scheiding achterwege”* in: Pensioenmagazine april 2008 p. 12–18.
Overzicht van het aantal pensioenvereveningen dat wordt aangemeld en de mogelijke gevolgen van het niet aanmelden.
- *“Course of life and pension rights”*: Conferentiepapier IARIW 2008.
In dit artikel wordt beschreven wat de gevolgen van veranderingen in sociaal economische context zijn op de individuele pensioenopbouw.
- *“Composition of Expected Income of Future Pensioners in the Netherlands”*: Conferentiepapier IARIW 2008.
Dit is een beschrijving van het pensioensysteem in Nederland en resultaten over 1e en 2e pijler op basis van de Statline-tabellen.
- *“Pensioenopbouw”* in: Emancipatiemonitor 2008 p. 176–181.
Een vergelijking tussen vrouwen en mannen naar burgerlijke staat en herkomst van de pensioenopbouw in de eerste en tweede pijler.
- *“Pensioenaanspraken in beeld deel 1”* in: Sociaaleconomische trends 3e kwartaal 2009 p. 44–48.
Overzicht van verschillende resultaten uit de pensioenaansprakenstatistiek naar geslacht en burgerlijke staat. In het artikel worden verschillen ook zoveel mogelijk verklaard aan de hand van beschikbare gegevens binnen het CBS.
- *“Pensioenaanspraken in beeld deel 2”* in: Sociaaleconomische trends 4e kwartaal 2009 p. 54–59.
Vervolg van het overzicht van verschillende resultaten uit de pensioenaansprakenstatistiek. Dit deel richt zich op herkomst, sociaaleconomische categorie en huishoudtype. Ook in dit artikel worden verschillen zoveel mogelijk verklaard aan de hand van beschikbare gegevens binnen het CBS.
- *“Pensioenaanspraken van Nederlanders”* in: Leven in Nederland. p 76–79.
De regionale verdeling van pensioenaanspraken in zowel de eerste als de tweede pijler.
- *“Normen voor de pensioenaansprakenstatistiek”* Netspar NEA-papier 29.
Uitleg over de totstandkoming van de pensioenaansprakenstatistiek en wat de statistiek te bieden heeft. Daarnaast bevat het paper een analyse van de vervangingspercentages voor personen en huishoudens en wordt er ook gekeken naar nettovervangingspercentages.
- *“Pensioenen en vergrijzing”* in: De Nederlandse economie. p 155–172.
Thema-artikel over zowel de pensioenaansprakenstatistiek als over het huidige Nederlandse pensioenstelsel. Hierin komen ook zaken aan de orde als de betaalbaarheid van het systeem en de bevolkingspiramides.
- *“Het Nederlandse pensioenstelsel: gebouwd op pijlers”* in: Statistisch jaarboek 2010 p. 37–46.
Voor de verschillende pensioenpijlers wordt naar sociaaleconomische categorie en geslacht de pensioenopbouw en de te bereiken pensioenen gekeken. Ook over de derde pijler worden resultaten getoond.

Noten

- 1) StatLine, bevolgingsprognose en de bevolkingstabellen:
<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=70737NED&D1=10&D2=I&D3=50,60,70,80,90,I&VW=T>
en
[http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37296NED&D1=21&D2=0,10,20,30,40,50,\(I-1\)-I&VW=T](http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37296NED&D1=21&D2=0,10,20,30,40,50,(I-1)-I&VW=T)
- 2) Persbericht: Sociale Partners sluiten AOW- en pensioenakkoord, Stichting van de Arbeid, 4 juni 2010.
- 3) Advies betreffende parameter pensioenfondsen, 22-09-2009.
- 4) Pensioen 'Onzekere zekerheid'.
- 5) Een sterke tweede pijler: Naar een toekomstbestendig stelsel van aanvullende pensioenen.
- 6) SVB:
http://svb.nl/int/nl/aow/hoogte_aow/bedragen/index.jsp
- 7) Actuarieel genootschap:
<http://www.ag-ai.nl/>
- 8) Nederland langs de Europese meetlat, Centraal Bureau voor de Statistiek, 2010.
- 9) Eurostat:
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=hlth_cd_anr&lang=en
Nederland kende in 2000 141 duizend sterfgevallen, in 2009 134 duizend.
- 10) Eurostat:
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00111&plugin=0>
In 1998 werden er 199 duizend kinderen geboren in Nederland, in 2009 185 duizend.
- 11) StatLine, bevolgingsprognose:
<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=70737NED&D1=10&D2=I&D3=50,60,70,80,90,I&VW=T>
- 12) Eurostat:
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=proj_08c2150p&lang=en
- 13) Mercer Global Pension Index, oktober 2010.
- 14) SVB:
http://svb.nl/int/nl/over_de_svb/onze_prestaties/cijfers/kerncijfers/
- 15) Dit geldt ook voor personen die in Nederland werken en belastingplichtig zijn (bijvoorbeeld grensarbeider).
- 16) Jaarverslag 2009 spaarfonds AOW.
- 17) StatLine, bevolkingsstatistiek.
- 18) StatLine, sociale zekerheid (omgerekend naar percentages)
<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=71013ned&D1=1-2&D2=1&D3=0-10&D4=56,58-59,61-62&D5=I&HDR=T,G1,G3&STB=G4,G2&VW=T>
- 19) SER: witte vlekken op pensioengebied.
- 20) DNB, tabel 8.11 DNB Typen pensioenovereenkomsten.
- 21) StatLine, Macro economie
<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/default.aspx?DM=SLNL&PA=37179pfd&D1=0-1,9-14&D2=0&D3=1,I&HDR=G1&STB=T,G2&VW=T>
- 22) Wet loonheffingen, pensioenen: beschikbare premieregelingen en premie- en kapitaalovereenkomsten. Bekendmaking: staatscourant 2009, 20523 bijlage 1: 2a
- 23) DNB.nl Standaardtarief waardeoverdracht. Tabel 1.3 Nominale rentetermijnstructuur. 2009: 4,533 procent, 2010: 4,122 procent, 2011: 2,984 procent
- 24) Erik Lutjens, Pensioenvoorzieningen voor werknemers, 1989.
- 25) "Normen voor de pensioenaansprakenstatistiek" Netspar NEA-paper 29, p.41.
- 26) StatLine, arbeidsdeelname 15 jaar of ouder.
- 27) "Course of life and pension rights": Conferentiepaper IARIW 2008.
- 28) Belastingdienst.nl.
http://www.belastingdienst.nl/particulier/aangifte2009/inkomsten/inkomsten-38.html#P721_52806
- 29) StatLine, omgezet in percentages:
<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=71920ned&D1=a&D2=a&D3=1&HDR=G1&STB=T,G2&VW=T>
- 30) StatLine, vermogensstatistiek.

- ³¹⁾ StatLine:
[http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=80056NED&D1=0,2,4
&D2=0,29-30&D3=a&D4=2&HDR=G1,T&STB=G3,G2&VW=T](http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=80056NED&D1=0,2,4&D2=0,29-30&D3=a&D4=2&HDR=G1,T&STB=G3,G2&VW=T)
- ³²⁾ Gebaseerd op “Normen voor de pensioenaansprakenstatistiek” Netspar NEA-paper 29.
- ³³⁾ “Normen voor de pensioenaansprakenstatistiek” Netspar NEA-paper 29, p.39.
- ³⁴⁾ “Pensioenaanspraken in beeld”, p.45.
- ³⁵⁾ StatLine, woningen hoofdbewoner/huishouden:
[http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=7409wbo&D1=1&D2=0
&D3=7-10&D4=l&HDR=T&STB=G1,G2,G3&VW=T](http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=7409wbo&D1=1&D2=0&D3=7-10&D4=l&HDR=T&STB=G1,G2,G3&VW=T)

Auteurs

Elisabeth Eenkhoorn
Marije van de Grift